

Миодраг В. ЈОВАНОВИЋ*

ДИСТРИБУЦИОНА ОГРАНИЧЕЊА НЕКИХ СУГЛАСНИКА У ЉУБИШИНИМ „ПРИЧАЊИМА ВУКА ДОЈЧЕВИЋА“ У ОДНОСУ НА ПАШТРОВСКИ ГОВОР

Апстракт: Упоредивањем неколике особине сугласничког система покушава се утврдити степен присуства дијалекатских особина у језику *Причања Вука Дојчевића*. Такође, препознају се црте које ово Љубишино дјело одвајају од дијалекатске базе његовог завичајног паштровског говора, а приближавају Вуковом моделу стварања књижевног језика.

Кључне ријечи: *Љубишиа, Причања Вука Дојчевића, пашићровски говор, књижевни језик, алтернација сугласника, сугласничка група, асимилација, дисимилација, дисдистрибуционо ограничење*

0. Није нам први пут да се бавимо утврђивањем степена сагласности Љубишина језика са паштровским говором¹ — међутим, ове су теме увијек изнова инспиративне.

1. Алтернације сугласника

И у паштровском говору и у језику *Причања Вука Дојчевића* има особености и неслагања са књижевним језиком.

* Проф. др Миодраг В. Јовановић, Универзитет Црне Горе, Филозофски факултет, Никшић

¹ О томе смо писали у радовима: „Дистрибуција старог вокала јата и сродне појаве у ‘Причањима Вука Дојчевића’ С. М. Љубише и паштровском говору“, ЦАНУ, *Гласник одјељења умјетности*, Књига 23, Подгорица, 2005, 81–107; и „Језик Љубишиних ‘Причања Вука Дојчевића’ у поређењу с паштровским говором“, Међународни научни скуп о Љубиши одржан у Будви (у штампи). Дobar основ за упоређивања ова два извора јесте монографија: Миодраг Јовановић, *Говор Пашићровића*, Универзитет Црне Горе — Подгорица, Библиотека Филозофско-филолошке науке, штампа „Графичар — Ужице“, 2005.

1.1. Релација *з/ж*. Дистрибуција сугласника *з* и *ж* — обично у различитим формама глагола (-)казива*й*ти — код Љубише је спроведена у складу са приликама у паштровском говору (и другим црногорским говорима), тј. оба извора имају успостављен однос непалатални сугласник у књижевном језику / палатални сугласник у *Причањима Вука Дојчевића* и паштровском говору: но је знају по каживању; по каживању попову; каживаху да се у Натомији чула јуначка вриска; кажуј море, каживаху да је та(ј) несретњи квасац (Љубиша); како њокажују ове жене; зисто он је кажива; он се каживаше озгора; ја кажујен доље овоме; па они кажују горе; кажује истину; Милошу каживала (Паштровићи). Ипак, у причи *Каква јећа, њаква мећа* пронашли смо један примјер који одговара књижевној норми²: Него га ми даскали грешном руком пишемо по каживању.

1.2. Релација *ц/ч*. Алтернацијом сугласника *ц/ч* у промјени глагола *дацай*ти/*даций*ти Љубишин језик не иде заједно са завичајним говором, мада ни разлике нијесу превелике. У *Причањима Вука Дојчевића* региструју се једино књижевни ликови — и код несвршеног: сељани нека се *дацају* камењима; *дацаху* мртве телесине; и код свршеног глагола: *Подацимо* у море мртве телесине; *даце* ме опет у избу; пак му *даци* сто дуката; што ми *дацише* ријеч у сметлиште; *даци* о раме далаган; хћаху да ме *даце* у огањ; дошло ми је да *дацим* вас алат; *даци* оружије; *даци* оружје на гомилу, Да ме на сухо *издаце*; ја ћу сву кривицу *даций*ти на тебе. Иако су у паштровском говору у промјени ових глагола присутне обје варијанте, дијалекатска (*ц > ч*) много је необичнија него у већини црногорских говора зетско-јужносанџачког типа. Глагол V врсте *дацай*ти/*дачачй*ти: он није *даца*, ко да му *даца*, јадо; преко онога поља и *дацају*; *дацали* ке; *њобацане* мачке, *њобацане* кучке; *дацай* домбе // ја *дачан* у бразду; овако си мого да *дачаш*; они да *дачају*. Глагол VI–VII врсте *даций*ти/*дачичй*ти: да *издаци* те свиње; да *дацимо* пушке; ми нијесмо *дацили* оружје; виде како риду *даце*; *издаци*’о ике ја; да *дацин*, нећу да *даци(м)*; *њредацићемо*, *њредаци*; // ко је *дачи*’о шибицу; мене је *њредачи*’о тамо; и тако *издачи*.

1.3. Рефлекси палатализације и сибиларизације

Уопште узевши, у Љубишином језику је мало одступања од правилног вршења ових гласовних процеса. На примјер, у *Причањима*

² Вук Стефановић Караџић, још од *Писменице*, наведене облике пише искључиво у књижевној форми.

Вука Дојчевића, у 3. лицу множине презента, императиву и имперфекту глагола I врсте аналошког уопштавања резултата палатализације никако нема: промијене и *нареку* „малијем“; Сви *реку* из једнога грла; на комаде *изасијеку*; сви *реку* из једнога гласа; *реци* ја у себи; ја се кажи и *реци*; *рециџе* право; *џодјези* некуд по граду; *вуци* се откуда си дошао; људи *џецијаху* и продаваху свакојаке прислачке. Ни у паштровском говору појава није у високом степену изражена, али постоји: да се *џовучу* партизани; *довучу* цијелу фамељу; да се *џучу*; *речу* њему; *џрес'ечџе* то је(д)ном; *џецијасмо* ракију; *џоџучи* ји потпуно; и онда *џовучи* се доље ти; *џучи* се и искочи; ја оно *извучи*. Међутим, много су чешћи ликови у складу са књижевном нормом: *свуци* се у танке гаће; *џеци* коштања; *џуци* цивилно одијело; *џовуци* палангу; *џомози* ми рећ; ајде, *лези* јадан. У глаголу *рећи* ни изузетно нема колебања: *реци* му нека дође; *реци* жени ми да не иде; као *рецимо* рбанска; *рециџе* ја(д)ни за Ива.

У Љубишином језику понекад се јављају примјери са неизмијењеним веларом *к* у дативу и локативу једине именица треће врсте: на једној *даски*; у златној *носиљки*. Одступања су занемарљива у поређењу са правилним вршењем процеса сибиларизације: тамо у трговини и *слози* живјети, при *муци* ништа, мрнари с дублијерима у *руци* пјевају; везена марама покрила *дјевојци* лице, и на *дјевојци* остану; свакој најмањој *сџварци* вијенац оплести; ето се у тој *луци* распада; При *муци* триста, по *муци* ништа! У паштровском говору може се говорити о равноправној употреби дијалекатског: да ће они води(ти) рачуна о *барки*; дава свакој *војски*; радијо по *Америци* и свуђе; свакоме по *заслуји*; ране по лијево(ј) *ноји*; и књижевног лика: куку ви *мајци* и са мном заје(д)но; мене је *мајци* била ујчевина, није да смо у ратној *нози*; са ланцима, рука при *руци*; по *заслузи* Петра.

Ријетка одступања од књижевне норме у *Причањима Вука Дојчевића* тичу се проширења резултата сибиларизације, које је досљедно спроведено у доста фреквентној употреби придјевске замјенице *свиколици*: ударе *свиколици* на смијех, а *свиколици* из гласа, *свиколици* оброте на ме очи; на ту старчеву пристану *свиколици*; то је лик који потврђује и пишчев завичајни говор: *свиколици*, дошли *свиколици*, *свиколици* ко(д) њега.

2. Алтернације успостављене јотовањем

2.1. Фонетски ликови са *шиј* добијени старим јотовањем од некадашњег *сџиј* налазе се у паштровском говору у облицима глагола

од основе (-)йусџи: *йушџи* ме; то мало *йойушџило*; *йойушџио* са(м); онда су ји *йушџили*; одмае *найушџила*; нећемо га *йушџи*; и она *йушџи* браве; *йушџи* ке па да иду; ко ти је *йушџа*; *йушџаћемо* га ми *йушџаћемо*; *йушџају* ме кући. Ликови са -*сџи*- су необични: ја са(м) *найусџио*; па са(м) потпуно *найусџио*; неочекивано је, с обзиром на говоре околине, да се не чују форме са -*шћ*- — у сусједној Црмници постоји двојство *йушџаџи/йушџаџи* [Милетић 1940: 340]. И код Љубише се јављају оба лика, с тим што је секвенца *сџи* нешто обичнија: дјаше доста чудно *йойусџио*, док душу *йусџи*, да га *йусџи* код себе, / кад омарином *йойушџи* мастило, кад сам срамотно *зайушџио* мегдан.

Алтернације -*шџи*-/*шћ*- код трпних придјева глагола (и других глаголских облика) од основа *йусџи*- и *намјесџи*- (и неких других) и преко трпног придјева изведених именица (група *шћ* добијена подновљеним јотовањем) познаје и Љубишин језик и његов заичајни паштровски говор: ка(д) је *йушћено*; имаће *зайушћано*; лие-по *намјешћено*; једино *кршћено* чељаде; је(д)на *расџушћеница*; *кршћен* у Режевиће; била је *овлашћена*; /стан *намјешћен*; то је било *зайушћано*; колибе су давно *найушћене*; као *кршћеник* да ће му да(ти) неки посо; само га *искоршћава* (Паштровићи); Љубиша: половину *ојушћелијех* домова, на *ојушћеле* миразе; као и у примјерима датим у монографији *Језик Стефана Митрова Љубише: љрекршћује* (14, 82), *љрекршћују* (11, 53), *ојрашћаџи* (16, 93) [Тепавчевић 2010: 188]. Ликови са -*шџи*- ближи су језичком осјећању и типичног Паштровића, и језику Стефана Митрова Љубише.

2.2. Композите од *ићи*. Напоредо са глаголима *ући*, *наићи*, *изаћи/изићи*, и код Љубише и у паштровском говору, употребљавају се облици који се граде од глаголских основа -*љез*-/*љеј*- (некадашњи облик **лџез*). У групи *зл* + кратко *јат* Љубиша употребљава неасимиловану форму: ја умијем уљести и *изљесџи*; док је у паштровском говору увијек у лику у којем су процеси *злџ* > *зље* > *жље* спроведени до краја: како ни *ижљејне* ауто, ја *ижљејни* на врата; *ижљејни* ми на обор; а *ижљеће* књига; ондар смо ми *ижљејли*; Марко Лазо(в) *ижљејо*; достина били *ижљејли*; па смо ми *ижљејли*. Оба извора потврђују фонетски лик *уљесџи* — Љубиша: Готово да *уљејне*; *Уљејнем* у хелију; ја умијем *уљесџи* и изљести; паштровски говор: док је *уљејо* иза Оштре понте; *уљејне* у барку; ја са(м) *уљејо* у одред; *уљејосмо* у је(д)ну кућу (и од *наићи*: *наљејосмо* на станицу). И у говору, и код Љубише, забиљежено је *шљејли* (< *с* + -*љеј*-): *шљејли* Куљачи // по-дјегни и *шљези* у приморије; *Шљејло* се четиристо лађа.

3. Алтернације успостављене асимилационо-дисимилационим процесима

Одступања од правила дистрибуције сугласника у књижевном језику могу бити резултат процеса асимилације и дисимилације, у чијем је исходу замјена једног сугласника другим.

3.1. Асимилација по начину творбе *сл̣ > шл̣*. У богатству различитих форми прилога *ѿослије* (< *ѿосл̣ѣ*) у говору Паштровића само је изузетно једном забиљежен лик са извршеном асимилацијом *сл̣ѣ > шл̣ѣ*, који смо чули у селу Челобрдо: *ѿошле(г)њи слуша(ј)те*; који није потврђен код Љубише (код њега је једино *ѿоследњи*), али јесте, напоредо са чешћим неасимилованим, у језику паштровских исправа из 19. вијека: онѣ и нѣгови *ѿошледни* (1800, 90); неговиема *ѿошледниема* урмо у влечни виекѣ (1876, 203). Ипак, ова секвенца код Љубише није увијек стабилна — у лексеми *нашљедник* асимилација је обавезна: *нашљедник*; *нашљедника* (3), *нашљеднику* (19, 107); па и у другим ријечима са истим коријеном: *нашљедидо* (28, 156); у којима је, међутим, на неколика мјеста, потврђен и неасимилован лик: *нашљедсѣво* (10, 14, 49, 82) [Тепавчевић 2010: 165].

3.1.1. И у паштровском говору и у језику *Причања Вука Дојчевића* најчешће се једначи сугласник *с* у сантхију, у предлогу испред предњонепчаног *њ* у облицима личне и присвојне замјенице трећег лица — Паштровићи: ми *ш њин*; због овога *ш њима*; она је радила *ш њон*; јер *ш њихове* куће се могло видје(ти); *ш њима* носио; Томо нешто *ш њи(м)*; само је он дошо *ш њон*; *ш њима* двије-три године; ја сан пошо горе *ш њин*; Љубиша: да *ш њим* обиђем град; иду *ш њим* звјерету у поток; да се *ш њиме* поцеливам; што сам *ш њом* по гријеху издворио; да *ш њом* вијек проведе; имам *ш њим* два дјетићка; суд се *ш њим* изруга. Напоредо са асимилованим у паштровском говору се, као необичнија варијанта, употребљавају и форме са *с*: *с нама* је дошо до Котора; што је урадио *с њима*; што су чињели *с њима*; док је ова могућност у *Причањима Вука Дојчевића* још мање остварена: *с њом* би заградио кућу.

3.2. Промјена *ћњ/ћн > ѿњ/ѿн*

Палатална африката *ћ*, испред *њ* (односно *н*), у Љубишину језику готово досљедно прелази у *ѿ*³: на оној *ноѿињој* тишини; пуче ми

³ Прелазак *ћњ (ћн) > ѿњ* многи дијалектолози објашњавају дисимилацијом сугласника, неки асимилацијом, а разложним нам се чини мишљење Митра Пешикана који *ћн > ѿњ* објашњава комбинацијом оба процеса — и асимилације и дисимилације [Пешикан 1965: 126].

пусти *їайїњик* на крсти; нанизао *свијейїњацима* и зубљама; затекох старинску *куїїњу* икону; да је Марко *куїїњи* домаћин; у *куїїњи* кут. У паштровском говору имамо напоредност књижевног и народног дисимилованог лика: *би'о* му је *їомойїњик*; за *куїїње* потребе; *божииїњи* колач; у *синоийїњи* дневник; понека(д) на *ноийїњо* купање / и ја немам *будућностии*; није има *моућностии*; ради *кућнија* невоља; *їомойїњик*; ка(д) почну *їрољейїњи* радови; нијеса(м) била *їомойїњица*. Паралелизам ликова — са *їњ* и *їн* — налазимо код ријечи изведених од основе *срѣт-*: мученица *несреїїњица*; остала ми је *несреїїња* жена; чоек *би'о* камени, сакати, *несреїїњи*; и једа(н) *несреїїњик* Андрија Косто(в); како је било *несреїїњик*у; / *несреїїњим* случајем погинула; *несреїїњи* Лазо; *ће* је онај *бри'ес(т)* *несреїїњи*; она *несреїїња* невјеста; *среїїњи* ти били. Код Љубише је редовно дијалекатски лик: ја привежи *злосреїїњи* свитњац; што су били *среїїњи* живјети; пошао ми *несреїїњи* брат; пршче дроб *злосреїїњему* ми брату; у једноме од тију *несреїїњих* дојева; у тој *несреїїњој* кући; из те *добросреїїње* зетовштине; кад се *несреїїњица* посагне; јер се била *злосреїїњица* на ноге исправила; склоне два *несреїїња* оца; каживаху да је то *несреїїњи* квасац; то *несреїїње* село. На учесталост ликова са *їн* у паштровском говору свакако су утицали облици номинатива једнине мушког рода који су углавном са непалаталном основном: *среїїан* ви пу(т); ја са(м) потпуно *среїїан*; уморан, гладан, *несреїїан*; ја би *би'о* *среїїан* чојек; та(ј) је *несреїїан* довијека. Нетипични су у народном говору ликови са палаталном основном: *би'о* збогом и *срећан* ви пут; а који се углавном тако јављају у *Причањима* *Вука Дојчевића*: ја се *несрећан*; *Срећан*. Потврђена је код писца из Паштровића сугласничка група *їн* у једној другој лексеми, у придјеву *їрољейїњи*: као лист *љубице* у *їрољейїњо* јутро; *їрољейїњо* вјетарце.

3.3. Промјена *мн* > *мл*

У језику *Причања Вука Дојчевића* група *мн* је стабилна: Све више и више *множио*; да је од Бога *мноїо* је; јер *мноїи* остану на чисту пак се свађају; која у многим црногорским говорима, па и паштровском, процесом дисимилације често прелази у *мл*: нијесмо *млоїо* ту стојали; али нијесам *млоїо* има; било је *млоїо* маестрала, *размложили* су се; то се спремамо *млозину*; нас не смета *млоїо* овђе; није *млоїо* ка(д) је чељаде пристојно. У овом говору су подједнако обични и ликови без промјене: *млаћи* народ је *мноїо* мање *ради'о*; *мноїо* жељела; ја *мноїо* не знан; *мноїо* ли ова кафа ста; нијесу се *мноїо* мијешали горе.

3.4. Промјена *мљ > мњ*

И код Љубише и у његовом завичајном говору регистрован је асимилациони процес — прелаз *мљ > мњ*: Опazi да јој добро сретња невјеста *храмње*; *йомамњена*; // раздригала *земњу*; на моје *земњишије*; примјери које Љубиша много чешће пише у књижевном лику: *храмље* (24, 132), *разломљена* (21, 116), *удомљене* (10, 42) [Тепавчевић 2010: 171].

3.4.1. Дешавају се и супротни процеси *мњ > мљ (> мј > јм)*, за чије објашњење добро дође примјер *сумња/сумњаиши*. У *Причањима Вука Дојчевића* нема одступања од нормe (ја и не *сумњам*), док су у неким другим Љубишиним дјелима потврђени и дијалекатски ликови настали дисимилацијом — *мњ > мљ*: *йосумљаиши* (П68), *несумљаам* (П72) [Тепавчевић 2010: 171]. У паштровском говору, као и у већини црногорских говора, процес је, након дисимилације, отишао још даље, да би се на крају усталио метатезирани облик *сујма/сујмаиши*: она одма *йосујма*; ми не *сујмамо*; ако већ су *сујмали*; дајемо чак у *сујмање*; ми ћемо доводити у *сујму*. Ријетка је неизмијењена секвенца: овизи су *сумњали* у нас.

3.5. Зубни сугласници у групама *-џск-*, *-гск-*

Оба извора — и Љубишин језик и паштровски говор — у резултату процеса асимилације у наставку *-џски* имају африкату *џ*, у складу са фонетским принципом: старијешине *сеоџке*; донесу му *зеџку* поруку, сваки *сеоџки* домаћин; нас два превареника посмо у *сеоџкоја* кнеза; *сеоџка* заједница; *Зеџка* бановина (Љубиша); пре(д) Први *свјеџки* рат; пружи'о је *браџку* руку; служи'о војску у *Хрваџку*; у *Зеџку* равницу (Паштровићи). Исти резултат је у говору пишчева родног краја у сугласничкој групи *-гск-*: повезани у *џраџки* водовод; имали дуго *суџки* спор; *љуџки* поступили нема што; *йосџки* се носи; док је код Љубише *-гски* написано без промјене, према морфолошком правописном принципу: негдје о светој Петки *диоџраџској*; у некој *џраџској* тргарици; свакој *људскоји* дозрио. Дистинкцију између *-џски > -џки* / неизмијењена група *-гски* у језику *Причања Вука Дојчевића* потврђује примјер: да се вам не траче *скоџко* и *људско*.

4. Група *кћ* у лексемама *кћи/кћер/кћерка*

Нашли смо у паштровском говору стари облик номинатива јединине — са стабилном и упроштеном иницијалном сугласничком групом: она је туђа *кћи* / *ћи* ћера браве; којих нема у *Причањима Вука Дојчевића*, али су регистровани у неким другим Љубишиним

дјелима, у лику са неизмијењеном иницијалном секвенцом *кћ*: кнежева *кћи*, Ако је и Ружа моја *кћи*, каква ти је *кћи* [Тепавчевић 2010: 229]. Ипак, у једном примјеру, у овом Љубишином дјелу, у генитиву множине на *-ију* имамо упроштавање: пет *ћерију*. Није у језику *Причања Вука Дојчевића* пронађен најучесталији лик у говорима Црне Горе — *ићер*, а јесте понекад у паштровском говору: два о(д) *ићере*; Марка Мила *ићер*. Иначе су номинатив и акузатив једнине и множине ове именице — и код Љубише, и у говору Паштровића — најобичнији у лику *кћер/кћери*. *Причања Вука Дојчевића*: Удоми двије *кћери*; новоме зету осјеђелу *кћер*; не би му *кћер* ускрсли; да прегори *кћер*; примила у своју *кћер*; доведе *кћери*; двије *кћери*. У паштровском говору присутне су варијанте *кћ/ћ* (у номинативу, акузативу и осталим падежима): краља Николе *кћер*; Ђура Јокова Бечића *кћер*; била овођена *кћер*; била јо(ј) *је кћер / ћер* му; *ћер* Стане; Љубица и *ћер* јо(ј); имала *је ћер*; познајен ти *ћер* Даницу; има је(д)ну *ћер*. Осим генитива и инструментала једнине који имају наставке именица женског рода треће врсте — такође са варијантама *кћ-/ћ-*: унук му *је о(д) кћере*; то ми *је од ћере*; са *кћером*; у осталим падежима уопштени су наставци именица четврте врсте: го(во)ри^о *је кћерима*; могу ко(д) *ћери*; ни^{је} добро са *ћерима*; оди^о ко(д) *кћери*. У говору Љубишиног завичаја ширину употребе различитих ликова именице *кћи/ћи/кћер/ћер* понекад и *ићер* смањује именица III Стевановићеве врсте *кћерка/ћерка*: унук мене о(д) *ћерке*; *ћерку* да примин; да иден кра(ј) *ћерке*; *ћерка* ми *је* у Подгорицу; то са(м) дарива *ћерици*; Павлова *ћерка*; два сина и *ћерку*; која у овом облику код Љубише није пронађена, али је употријеђена у хипокористичку који се мијења по III именичкој врсти: једну *кћерицу*; моја *кћерце*. У Паштровићима је забиљежен хипокористик — *ћера*.

4.1. Слично односу *кћи/кћер/кћерка* створен је однос *мајћи/мајћер/мајка* — и код Љубише и у паштровском говору. У широкој је употреби и номинатив једнине *мајћи* — Љубиша: него ме *мајћи* плашљива повргла; *мајћи* јој не даваше; ако немаш злотвора *мајћи* ти га је родила; којима је могла *мајћи* бити; види да га је *мајћи* хромицом утопила; при расанку *мајћи* Мркова; кад *мајћи* Мркова чу за мираз; но је *мајћи* Златију затварала; *мајћи* му је невом звала; за којег га је била *мајћи* вјерила; паштровски говор: Видова *мајћи*; покојна *мајћи*; окле му *је мајћи*; отац и *мајћи* су му дома; његова *мајћи* остала; овија ђевојака Клапа(в)ичинија *мајћи*; *мајћи* јо(ј) *је* умрла. Овај лик именице може се употријебити и у вокативу: ни^{јеси} само због тога, *мајћи*, остала; *мајћи!*; *мајћи*, ево Иво. У паштровском

говору номинатив *мајџер* нијесмо чули, а ријетко и у *Причањима Вука Дојчевића*: стиде се језика којим им је *мајџер* говорила. Иначе, основа *мајџер-* је обична у парадигми: заказа с *мајџерон*; на *мајџер* му се водило; *мајџере*; пише он *мајџери*; осигура'е би'о *мајџер*, пошо с овон Милово(м) *мајџерон*; покојну *мајџер*; покојну *мајџеру* са(м) мучи'о; и код Љубише: каза једна тетка по *мајџери*; закуне *мајџер* Златијину; остао сираком без *мајџере*; слушала му *мајџер*; — и у придјеву: нешто с наговора *мајџерина*. Приказаном стању у савременом паштровском говору још увијек није много нашкодила употреба именице III врсте — *мајка*: оклен ти 'е *мајка*; сама с *мајкон*; од је(д)не *мајке*; *мајку* му безобразну; која се понекад нађе и у *Причањима Вука Дојчевића*: ружне *мајке* дјетиће рађају.

5. Судбина још неких сугласничких група

Принципи дистрибуције консонаната у изворима које посматрамо доводе до различите (или исте) судбине појединих сугласничких група — у резултату имамо или губљење једног члана секвенце или замјену једног сугласника другим.

5.1. Сугласничке групе *йџ*, *йч*, *йш*

Двоуснени експлозивни сугласник *й*, у иницијалној позицији, у додиру са сугласницима *џ*, *ч* и *ш*, Љубиша редовно изоставља — *йџ*: лети брод као *йџица*; онаква два *йџића* голубића; рани *йџићи* полетићи; *йч*: у једну капицу сву *челу* камо ли осу; ударили три *челе*; ако се *челе* не роје; *йш*: да ми жње *шеницу*; да му је боја *шеничноја* зрна; ко забавља *шеничној* погачи; да ви се *шеница* не претвори у кукољ. Умјесто губљења *й*, у средини ријечи испред дентала *џ*, сугласник *й* може прећи у квалитативно нови глас — процес преласка медијалног *йџ* > *вџ* (*ловџа*, *ловџајџи се*) особина је новоштокавских говора [Јовановић 2014: 98]; то је појава чији се траг, за разлику од савременог паштровског говора, налази у језику *Причања Вука Дојчевића*: да би се *ловџа* низ врлет котурала. Паштровски говор се са језиком писца из овог краја у потпуности слаже једино судбином иницијалне групе која се састоји од два експлозивна сугласника (*йџ*), јер је процес *йџ* > *џ* и у говору досљедно спроведен: не могу га одбрани(ти) о(д) *џица*; па ми га *џице* по'еду; ни *џица* да прелети; и *џице* се селе ће (ј)и је боље. У сугласничкој групи *йч*- иницијално *й* се не редукује: ројење *йчелиња*; *йчелице* зује; држа вазда *йчеле*; биле корисне и *йчеле*. Можда топоним *Мале Челине* свједочи о стању у прошлости, када је тешкоћа у изговору секвенце *йч*- отклањана, као и у језику писца, редукцијом *й*-: ће

су те *Мале Челине*. Сугласничка група *йш* реализује се у два дијалекатска лика — *йш* > *ш* (као код Љубише): неће јечам, неће *шеница*; да купим жита и *шенице*; како ће сија(ти) из авијона *шеницу*; уши ко зрно *шенице*; или додиром плозива *й* и фрикатива *ш* може доћи до африкатизације струјног сугласника — *йш* > *йч*: право *йченично* брашно; *йченично*, е ли? купу'ен кромпира, *йченице*.

5.2. Сугласничка група *сл* > *с/шл*

Гледано у цјелини, у народним говорима шире арее су — код глагола *мислиши* (и композита) и прилога *йослије* — могућа два процеса: а) асимилација *сл* > *шл*; б) упрошћавање сугласничке групе, до којег долази губљењем другог члана секвенце (*сл* > *с*). Да одмах кажемо, ни у паштровском говору, ни у Љубишином језику нема ни појединачних случајева за асимилационе процесе *сл* > *шл*. Очигледно да је овај процес у прилогу *йослије* и глаголу *мислиши* у прошлости постојао — Паштровске исправе (у прилогу *йослије*): неговиема синовима и пошледниема урмомъ (1828, 141); н'џгови пошлѣдни оградили кућу (1838, 172); у свако вриеме пошлѣдно (1842, 184); а да је у савременом паштровском говору непозната — и у другим народним говорима је у повлачењу. Иако је савременик настајања многих паштовских исправа у којима је асимилација *сл* > *шл* у високом степену присутна, и једну и другу лексему Љубиша досљедно употребљава у књижевном лику: *Мислио* сам при поласку на повратак; *мислим* у себе; *Мислим*, што ћу? *Мислим*: тамо ме неће нико познати. Предлог/прилог *йослѣ* најчешће је у ијекавској форми, мада се јавља и јекавски рефлекс (*йосље*), понекад и екавски [Тепавчевић 2010: 106].

Управо друга варијанта *сл* > *с* највише разликује језик писца од његовог завичајног говора. У разноврсним фонетским реализацијама прилога *йослије* < *йослѣ*⁴ говору Паштровића алтернирају ијекавски и екавски рефлекс. Код екавског лика, који је подједнако обичан као и ијекавски, секвенца *сл* је редовно очувана: чаша вина *йосле* јела; а *йосле* Мишо долази; с Крсто(м) са(м) провео *йослед*; *йослен* они дошли; *йосле* су не у Брчеле Доње *йрвели*. Код ијекавског лика имамо подједнако обичне варијанте *сл/с(л)*: кућу су ми *йослије* изгорели; је(д)но *йослије*одна ми наставили; двоје су се родила

⁴ Све су настале од изворнога *йослѣ*, док форме од некадашњег *йойлѣ*, за разлику од неких црногорских говора, нијесу дијалекатска црта говора Паштровића.

йосли'ег; *йосли'ег* она се разбоље; *йосли'ег* Куљачи и Кажанегри / *йос(л)и'е* овија старија жена; дошли *йос(л)и'е* двије године; *йос(л)и'е* у сађење цви'ећа; *йос(л)и'ен* три и по године; *йос(л)и'ег* отворила се Америка; *йос(л)и'е* триес и осме. Колебања *сл/с*, са подједнаком вјероватноћом употребе, карактеришу и глагол *мисли'и*: тако ни'еса(м) *мисли'о*; да се *смислин*; не *мисли'и*е ви; *мисли(м)* не ради; могу да *замислин*; ни'еса(м) ни *мисли'о* да иден / *мис(л)им* се сваки дан; они *мис(л)е* да ми фалимо њи(х); некако *намис(л)ин* се; да преда што са(м) *мис(л)и'о*; *ђе мис(л)иш* сад? што ви *мис(л)и'и*е?

5.3. Сугласничке групе *гн/гњ*

У савременом паштровском говору дентал *г* је у великој мјери нестабилан и у сугласничкој групи *гн* — наиме, тешкоћа у изговору ове сугласничке групе често се отклања испадањем денталне оклузиве: ту *је(г)ну* на ливаде; Десе, *ја(г)на*, што ћу; крпила *је(г)ном* руком; ма неће ођена *ни'е(г)но*; и са мнош *за'е(г)но*; то 'е *је(г)на* сорта, *све'е(г)но*; *ја(г)на*, зови да 'е дижемо; ни'еса(м) мого дома ради(ти) на *на(г)ницу*; под они дуб дуго са(м) *с'е(г)нуо*; преварили се *йр(г)но*; ни'е била *слодо(г)на*; ни'е она *йла(г)на*; *йла(г)ни* смо били; два сата послѣ *йо(г)на*⁵; по сто динара *ра(г)ницима*; све ћу то по(д)нијет; ако има *ије(г)ну*; *га(г)не* о(н) богоми. У паштровском се говору, ипак са много мањим степеном учесталости, јављају и примјери са неупроштеном сугласничком групом: *йриродна* вода; *слободно* ти код мене; оди'о некуђе *слободно*; ођен 'е *йоднедље* сунчано; ту је било *йадно*; на *зайадну* страну; Јоко *йрес'едник* општине; сви изгледају *јадни*; били смо *йладни*; у *радно* вријеме; ни'е још потпуно *ладно*; *водници*, што ја знан; наш Митро(в)ић *йрес'едник*.

Љубишин језик се не слаже са паштровским говором, пошто је сугласничка група без изузетка реализована: *једну* сам питао; да ми се *јадноме* упознати; провале у град ка *йладни* вукови; ја се сакриј у *једној* соби; пак се згучих у *једноме* куту; ја сам *ойладнио*; *йладни* чоек не може ни да се Богу моли; Брђани се *гагну* у смијех; да се са мнош одвоје и *сједну*; о *једноме* начину; рад *једне* жене; бјех

⁵ Именица *йодне* је непромјенљива, али много обичнија — и у паштровском говору и у *Причањима Вука Дојчевића* — у облику женског рода *йодна*. Паштровићи (најчешће са губљењем *г*): четири сата после *йо(г)на*; нема га до *йодна*; пе(т)-сати послѣ *йо(г)на*; стоја туна до сутра *йойо(г)на*; ми смо *йойо(г)на* остали ту; ни'еси би'о оно *йойо(г)на* / *је(д)но йосли'ейодне* ми наставили; ка(д) дође *йо(г)не*; Љубиша (са реализованим *г*): око *йодна* једнаком срећом; видјело се збиља ка усред бијела *йодна*.

погоднио *једно* бравче; умрије напријечац *једно* унуче; да му за *једну* ноћ посрка оку уља; да га не *заћедну*; напију *хладне* воде; како би се *іладна* завријела; *сједну* за готовом совром; сеоцка *заједница*.

Исти закључци се, и за паштровски говор и за језик *Причања Вука Дојчевића*, могу изрећи и за сугласничку групу *дњ* — код Љубише је редовно реализована: Свати окисли и *оіладњели*; о *судњему* дану; о *Бадњеву* дневу сједијасмо; срамоту или *сирдњу* за шалу; напоредност *дњ/њ* у паштровском говору: од првога до *за(г)њеіа* дана; рат ови *за(г)њи*; ни најбоље ни најгоре, *сре(г)ње*; да ви речен за *іра(г)њу*; то је *сир(г)ња*; на *Ба(г)њу* вече; умрла на *за(г)њи* порођај; ја *најза(г)њи* овамо; *је(г)на* жена из *је(г)не* радње / давили се *земљорадњон*; то је највећа *сирдња*; не може нико би(ти) проти(в) *ірадње*; обавезно седан *бадњака*.

Иако изнијети примјери из паштровског говора могу указивати на напоредност употребе форми *дн/н*, *дњ/њ*, квантитативна анализа свих примјера које смо чули у Паштровићима потврђује неупоредиво чешћу употребу форми са пропуштањем изговора гласа *г* — ријечи као: *једна* (и различите реализације), *заједно*, *задњи* скоро су уопштене без *г*. У овом говору се, сасвим сигурно, групе *дн* и *дњ* досљедније од свих других сугласничких група упроштавају и ова се појава примијети на почетку разговора са типичним Паштровићем.

Сугласничка група *кв*

5.4. Уобичајене су у народним говорима напоредне форме са редуктованим и стабилним изговором гласа *в* у сугласничкој групи *кв*, а лако је препознатљива и лексичка ограниченост појаве — демонстративне, квалификативне и друге придјевске замјенице са секвенцом *кв* у свом саставу (*какв-*, *шакв-*, *окакв-*, *онакв-*, *некакв-*, *никакв-* итд.). У црногорским новоштокавским говорима смањивање консонантског материјала *кв > в* скоро је досљедно спроведено [Станић 1974: 211; Вушовић 1927: 55]. У паштровском говору се чују обје варијанте, с тим што је неизмијењени изговор групе неупоредиво чешћи: није помоћ *никаква*; све *некакве* нове; прати ме *некакви* баксуз; ма *какви* завршисмо; младија и старија и *свакаквија*; *шакви* је би'о уговор; пут је би'о *окакви*; учини'о *некакво* зло; / имали смо *как(в)у* лозу; судбина'е *шак(в)а*; не знан, *некак(в)и* поп; да'е *некак(в)у* кафу; ма *как(в)и* болесан. Умјесто *какав* каткада се у овом говору употребљава замјеница *чесов*: ко да ми је нека боли'ес(т), *чесова* боли'ес(т); *чесова*'е ово живина; која није пронађена у Љубишином језику. Код Љубише нема колебања — он ће једино

употриједити књижевну форму: онаква два тића голубића; какве су цркве; какви нијеси никад био; какви брод; баш као и његов савременик Његош — у *Горском вијенцу* дијалекатски лик је потврђен само са једним примјером: у невезаном слогу, испред стиха 1855, у којем Мустај-кадија: Моли момчад да не поју онаке пјесме покрај сакупа црногорскога.

5.5. Коријен *осѝр-лошѝр-*

За разлику од говора Љубишиног завичаја, у језику овог писца јавља се понекад из старине очуван неизмијењени коријен *осѝр-* (углавном у придјевима): док својом *осѝром* драчом; Био је ума *осѝра* и бистра. У паштровском говору, међутим, стару групу *-сѝр-* налазимо очувану само у топониму: ми идемо уз *Осѝре* крше; зашто за *Осѝро(м)* понто(м). Коријен *осѝр-* потврђен је и код Вука у *Писменици* (стр. 106): Херцеговци све риечи изговарају берже и *осѝрије*.

5.6. Финална сугласничка група *сѝ*

Судбином ове сугласничке групе извори које посматрамо и поредимо потпуно се разилазе. Финална група *-сѝ* никада се код Љубише не упрошћава гудљењем *ѝ*: гдје ти је била *младосѝ*; ући у *шесѝ* бродова; јер му се *свијесѝ* дјела за једном момцом; врати *жалосѝ* за срамоту; би му мила моја *досјеѝљивосѝ*; на *часѝ* и славу дуждеву; да риба под *мосѝ*; више од *шесѝ*; *зависѝ* се прије нас родила; побију црни *крсѝ* у *ѝријекрсѝ*. Паштровске исправе потврђују наведено стање, при чему се јављају варијанте с полугласником на крају и без њега: четврти дио коме може *дойасѝѝ* (1841, 181); даен му *обласѝѝ* (1842, 186); то *иесѝѝ* (1842, 187); чини својеручно *крсѝѝ* (1852, 196); / биће у *дужносѝ* (1842, 187); коему даенѝ *обласѝ* (1842, 186); за већу *иакосѝ* биће подписато (1814, 109). Сасвим другачије, у говору пишчева завичаја финална група – *сѝ* досљедно се упроштава испадањем *ѝ*: падала у *несвиѝес(ѝ)*; оста стари *мос(ѝ)*; он узео *влас(ѝ)*; ка(д) је *жалос(ѝ)*; заклели на *крс(ѝ)*; свака ти *час(ѝ)*; докле је та *свијес(ѝ)*; *младос(ѝ)-лудос(ѝ)*; и *лис(ѝ)* ставили; свакоји *ѝрс(ѝ)*; изгубила се *вриједос(ѝ)*.

5.6.1. Досљедност спроведеног процеса *сѝ > с* у паштровском говору некако је највидљивија у бројевима: неће *дванаес(ѝ)*, неће *ѝринаес(ѝ)*; укупато *четѝрнаес(ѝ)*; *ѝѝтнаес(ѝ)* година; ка(д) са(м) има *седамнаес(ѝ)* година; *ѝринаес(ѝ)* година је била ћорава; имала са(м) *шеснаес(ѝ)* дана; има *шес(ѝ)* ђевојака.

5.6.1.1. Што се конструкција с бројевима тиче, да изнесемо овдје једну црту заједничку Љубиши и паштровском говору — наиме,

напоредо са предлогом *са* са инструменталом се употребљава и предлог *су*. Ни у једном ни у другом извору није широке употребе — ограничен углавном на конструкције са замјеницама и бројевима: идемо *су* (о)ни⁶ ем путем; могли би *су* пе(т)-шес(т) жртава; тешко ли је *су* четворо⁶; *сушио* сте пошли; знаш *сушио* га димин (Паштровићи); Ући *су* шест бродова (Љубиша). Ова особина потврђена је и у стиховима *Горској вијеница* — чак и прва два стиха Посвете су са овим предлогом: Виђи врага *су* *седам* бињишах / *су* *два* мача а *су* *двје* круне. Новоштокавским говорима, који су ушли у основу српског књижевног језика, предлошко-падежна конструкција *су* + *инструментал* је непозната.

5.6.1.2. У паштровском говоруса инструменталом се употребљава и предлог *со* — аналогијом према конструкцијама *с* + инструментал замјеница *ови/овај, они/онај* (*с-овијем, с-онијем*) вокал *о* преноси се и на показну замјеницу за друго лице (*с-о-џијем*). Протетичко *о*, из оваквих синтагми, схвата се у овом говору као дио предлога, одатле је морфологизиран и пренијет у друге позиције: *со* вр(х) оне гла(в)ице; може ли се живјет *со* тијен; *со* тијен се завршило; упозна *со* ђевојко(м); ја са(м) дошо *со* чанцо(м); у Будву *со* тон дозвољон; остала са(м) на улицу *со* троје ђеце. Дост честа варијанта у говору Паштровића нема потврде у *Причањима Вука Дојчевића*.

5.6.2. Исте карактеристике као у бројевима, за сугласничку групу *-сџи*, могу се изрећи и за глаголе који се завршавају на *-сџи*. Паштровски говор, као уосталом и сви црногорски говори, облик инфинитива упроштава губљењем крајњег *-и* (тзв. супинска форма инфинитива) — штавише, и та окрњена форма на *-сџи* у говору Паштровића додатно се упроштава губљењем дентала: *ђе ће нас*

⁶ Збирни бројеви редовно су на *-оро* у паштровском говору: триес *џеџоро, десеторо*; наше нема ни *чеџворо*; и у прилогу: тако и овако, *учеџворо*; што га разликује од језика писца, код кога је доминантан облик на *-еро*: хоћу да прехраним *осмеро* грла; и у придјеву: Да не удари цркавица у *чеџвероножно*. Међутим, забиљежени су и књижевни ликови: *једанаесџоро* (14, 24) [Тепавчевић 2010: 272]. Слични се закључци могу изрећи и за фонетско-морфолошку црту *-ориџа/-ериџа* у одговарајућим бројним именицама — у паштровском говору обавезно *-ориџа*: не би могли ни *џеџориџа*; а двојство *-ериџа/-ориџа* у *Причањима Вука Дојчевића*: на кнештво натијецају *шесџериџа/шесџориџа*. Ову стару и маркантну изоглосу интересантно је сагледати и из шире перспективе: напоредност *-оро/-еро, -ориџа/-ериџа* јавља се приближно херцеговачко-црногорским, босанско-црногорским и босанско-србијанским граничним подручјем (али најчешће не и самом границом).

йовес(џи); оће не *йревес(џи); йовес(џи)* ће ве у Сибир; ђеца ће *огра-с(џи);* ни'е се зна *на'ес(џи);* ја ћу те *йовес(џи)* у је(д)ну фабрику. Језик С. М. Љубише не познаје процесе из народног говора — код њега је реализација морфеме *-џи* извршена без изузетка: имах од страха *йасџи* наврх главе; ту хћах свој вијек *йровесџи;* да се хтје под пода мног *йресјесџи;* него ће ме домаћа чељад *раскуйџи.*

5.6.2.1. Код инфинитива на вокал + *џи*, у изворима које посматрамо, ситуација је још сложенија — у паштровском говору се овај глаголски облик реализује у три лика: а) књижевном: *наудиџи* старојзи; нећу са(д) *мијењаџи;* не ћаше се ника(д) *ожениџи;* ко ће *одиџи* дома; морали су ике *йредаџи;* она ће *знаџи;* и *викаџи* из гласа; ја ћу то *йреџражиџи* вала; јеси сми'о *изни'еџи;* б) без крајњег *-и:* нећу ништа *йричаџи;* она ће се *йриџремиџи;* оћемо сад *одиџи;* онће *здржаџи* то; њему неће *шкодиџи;* онда га морам *водиџи;* не могу ти ништа *обећаџи;* ми ћемо *сџавиџи;* *свариџи* супу зна свак; *диџи* богоми велика; да ће све ђово *йонијеџи;* можете ме *удиџи;* нико ве неће *ди-раџи;* не треба *коџаџи,* *ораџи;* в) без финалне морфеме *-џи:* онда ћеш *има(џи)* рибе; ћаше *йану(џи)* низ је(д)ну торацу; моран *йази(џи)* моје; плаћа ко ће *оди(џи)* за пушке; ко ће *зна(џи)* у то вр'еме; нећемо 'е *носи(џи);* може *ди(џи)* пасали сте тудије; оћемо *каза(џи)* Иву; мого *йружи(џи)* руку; немојте *мисли(џи)* да ће га одма(х) *зџе(џи).* Квантитативна анализа не показује исти степен учесталости свих варијаната — обичније су варијанте *йричаџи(и)* и *йрича(џи)* него *йричаџи.*

Ни у језику С. М. Љубише ситуација са инфинитивом није сасвим проста: у *Причањима Вука Дојчевића* јавља се у књижевном лику на *џи* и у варијанти без крајњег вокала *и,* док је варијанта са изостављањем морфеме *-џи* овом писцу непозната. Ипак, Љубиша је највише употребљавао књижевну форму — ради илустрације, преносимо само мали дио из грађе: да ми се јадноме *уџознаџи;* могла би која пара *кануџи;* кад год ћах *йосџавиџи* сух дукат; не даваше *лаџаџи;* хћаше се богом *заклеџи;* што дужде не могао *оџкуџиџи;* надах се да ћу *йроживјеџи;* па сам се проумио на тебе *на-сџавиџи* и *молиџи;* да се не хћеш *йоџодиџи;* да ми се потхвати *ис-йросиџи* с неба кише; нећемо ову љетину никад *изнијеџи* то ли *йренијеџи;* чији је лик жуђела *додавиџи;* није хћела *вјероватиџи;* да се усуди *уџрадиџи* сватима невјесту. Супинска форма је много необичнија: не даду ни *окуџиџи(и);* *диџи* (5, 26, 36, 44), *окусиџи* (9, 40), *љубиџи* (15, 86), *кудиџи* (15, 89), *йреџануџи* (16, 94) [Тепавчевић 2010: 296]. Неуједначеност показују и примјери из *Паџиџировских исџрава,* а у

њима су присутне двије могућности са истим степеном учесталости — примјери на *ӣи*: кое се облегава *вра̄ӣӣӣи* (1814, 109); кћели *ірадӣӣи* на Кастио (1820, 113); да ће и *да̄ӣи* онолико (1820, 113); са-стадосмо се *разӯмӣе̄ӣи* и *еза̄мина̄ӣи* деференце (1824, 128); примјери на *ӣ* — и то углавном са полугласником на крају: за мое потребе *ірода̄ӣѣ* (1767, 44); не могући се сами *іо̄іодӯӣӣѣ* (1775, 53); да може *држа̄ӣѣ*, *ужива̄ӣѣ*, *ірода̄ӣѣ*, *за̄мӣенӣӣѣ* на слободну волиу (1800, 81) / кће се добровољно *учинӣе̄ӣи* промиену (1842, 187); *накло̄нӣӣи* се листу одъ нихове куће (1842, 187).

Како видимо, реализација дентала *ӣ* из форме инфинитива доведена је у питање само у паштровском говору, док у другим изворима ову појаву немамо ни у знацима. Поставља се онда питање: да ли је губљење морфеме *-ӣи* иновација савременог говора Паштровића?

5.6.2.2. И глаголи на *-ћи* код Љубише се најчешће јављају у књижевној форми: не бих се могао *зарећи*; хћаше *рећи*; како ћу лакше кући *с̄ӣӣћи*; не би ме смио руком *іа̄ћи*; хћах зло *іро̄ћи*; хћаше по-давно *одма̄ћи*; да ћемо *іодјећи* на Малту; неће него *іо̄ћи* без паре; хћаше *рећи*; али се, попут глагола на *-ӣи*, јавља и супинска форма: *моћ* (31, 89) [Тепавчевић 2010: 296]. И у паштровском говору глаголи на *-ћи* потврђују горе наведене тенденције у вези са овим глаголским обликом.

б. Оквирна фабула *Причања Вука Дојчевића* и њен главни лик постављени су у давно вријеме, у петнаести вијек, па је присуство многих језичких појава у овом Љубишином дјелу, необичних са становишта савременог паштровског говора, очекивано и функционално. Уопште узевши, језик *Причања Вука Дојчевића* (као и паштровски говор) богат је неуједначеностима, језичким необичностима и различитостима у односу на данашњи књижевни језик. Пратећи репартицију неких сугласника, те судбину одређених сугласничких група, нашли смо и презентирали богату грађу, како бисмо показали колико су Љубишин језик и паштровски говор међусобно сагласни, односно различити. Сличности нијесу мале — нпр.: рефлeksi сибиларизације (придјевска замјеница *свӣколици*), алтернација *з/ж* (*кажујем*), алтернације успостављене јотовањем (и асимилацијом) — *іо̄іус̄ӣи/іо̄іуш̄ӣи*; *уље̄или*, *шље̄или*, процес асимилације *-іск-* > *-цк* (*драцки*) — у складу са фонетским начином писања, дисимилација секвенци *ћњ/ћн* > *ӣњ/ӣн* (*іомо̄ӣњик*, *іро̄ље̄ӣно*), донекле и сугласничка група *кв* у демонстративним и

квалификативним замјеницама (*ѿлакѿи, овакѿи*) итд. Међутим, често Љубишин језик показује велику разлику од паштровског идиома — нпр.: стабилност сугласничких група *мн (мнојо), дн/дњ (једно, задњи), -дск-* написана према морфолошком правописном начелу (*ѿрадски*), неизмијењена финална сугласничка скупина *-сѿѿ (младосѿѿ)*, сугласничка група *сл* се не упроштава (*мислим, ѿослије*) итд. Очигледно, Љубиша је имао много више варијаната из народног говора, које је могао, али није користио. Можда се свјесно удаљавао од дијалекатске базе којој је припадао и тиме доприносио остварењу идеја Вука Караѿића (чији је сљедбеник био) о књижевном језику.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] **Вушовић 1927**: Данило Вушовић, *Диалектѿ истрочне Херцеговине*. Београд: СДЗБ III, 1–71.
- [2] **Група аутора 1990**: Јован Р. Бојовић, Мирослав Лукетић, Божидар Шекуларец, *Пашћировске истраве*. Будва: Историјски архив Будва, НИО „Универзитетска ријеч“, Књига 2.
- [3] **Јовановић 2005**: Миодраг Јовановић, *Говор Пашћировића*. Подгорица: Универзитет Црне Горе, Библиотека Филозофско-филолошке науке, штампа „Графичар“ — Ужице.
- [4] **Јовановић 2014**: Миодраг Јовановић, *Дурмићорски ѿвори*. Никшић: Матица српска — Друштво чланова у Црној Гори, Одјељење за српски језик и књижевност, Поседна издања, књига 3.
- [5] **Караѿић Стефановић 1814**: Вук Стефановић Караѿић, *Писменица сербскоја језика*, по говору простога народа написана Вуком Стефановићем Србијанцем, у Виенни, 1814, У печатњи Г. Јоанна Шнирера.
- [6] **Милетић 1940**: Бранко Милетић, *Црмнички ѿвор*. Београд: СДЗБ IX, 211–663.
- [7] **Пешикан 1965**: Митар Пешикан, *Сѿароцрнојорски, средњокашунски и љешански ѿвори*. Београд: СДЗБ XV, 1–294.
- [8] **Станић 1974**: Милија Станић, *Ускочки ѿвор*. Београд: СДЗБ XX, 1–259.
- [9] **Тепавчевић 2010**: Миодарка Тепавчевић, *Језик Сѿефана Мићрова Љубише*. Подгорица: ЦАНУ, Поседна издања (монографије и студије), књ. 70, Одјељење умјетности, књ. 19.

Miodrag V. JOVANOVIĆ

RESTRICTIONS OF THE DISTRIBUTION OF CERTAIN CONSONANTS
IN LJUBIŠA'S „PRIČANJA VUKA DOJČEVIĆA“ COMPARED
TO THE SPEECH OF PAŠTROVIĆI

Summary

The frame story *Pričanja Vuka Dojčevića* and its main protagonist were established a long time ago, in the fifteenth century, and so the presence of numerous linguistic features in Ljubiša's work, unusual from the standpoint of the contemporary speech of Paštrovići, is expected and functional. Generally speaking, the language *Pričanja Vuka Dojčevića* was written in (as well as the speech of Paštrovići) abounds in inconsistencies, linguistic idiosyncrasies and diversities compared to the language of literature today. By monitoring the reparation of some consonants, and thus the fate of certain consonant clusters, we found and presented a large amount of material, so as to indicate just how much Ljubiša's language and the speech of Paštrovići are mutually compatible, that is, the extent to which they differ. The similarities are not negligible — for example: the reflexes of sibilization, the z/ž alternations (*kažujem*), alternations which come about through iotation (*popusti/popušti; uljegli, šljegli*), the consonant cluster *kv* in demonstrative and qualificative pronouns (*takvi, ovakvi*), assimilation *-tsk- > -ck* (*bracki*), and in accordance with the phonetic script, the dissimilation of the sequence *ćnj/ćn > tnj/tn* (*pomotnjik, proljetno*) etc. However, Ljubiša's language, often and unexpectedly based on the state of his native speech, indicates a great difference from the idiom of Paštrovići — for example: the stability of the consonant clusters *mn* (*mного*), *dn/dnj* (*jedno, zadnji*), *-dsk-* written following the prescriptive morphological principles (*gradski*), an unaltered final consonant cluster *-st* (*mladost*), no simplification of the consonant cluster *sl* (*mislim, poslije*) etc. Clearly, Ljubiša had a lot more variations from the everyday folk speech at his disposal, which he could have, but did not, use. Maybe he willingly distanced himself from the dialectal base which he belonged to, and thus contributed to the realization of the ideas that Vuk Karadžić had about literary language, as he was one of his followers.

Key words: *Ljubiša, Pričanja Vuka Dojčevića, the speech of Paštrovići, literary language, alternations of consonants, a consonant cluster, assimilation, dissimilation, restrictions of distribution*